

Progressiv process

– om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen¹

PER HENRIK LINDBLOM

1

I Hamlet, Akt 3, Scen II, instruerar prins Hamlet det kringresande teatersällskap som kommit till hovet – *the court* – och som nu skall framföra den nyckelpjäsa han skrivit om sina föräldrar. Han varnar aktörerna för att spela över men också för att vara alltför återhållsamma; agerandet måste anpassas till texten. Han säger:

”Suit the action to the word, the word to the action!”

Jag undrar om Hamlet var medveten om de processuella övertonerna i sina instruktioner. ”*Suit*”, liksom ”*action*”, får åtminstone vissa av oss att tänka på domstolsprocessen, på *court actions*. Och genom att lägga ett enda, knappt hörbart, litet L till den första delen av citatet fungerar det som ett välkommet inlägg också i den aktuella rättspolitiska debatten på processrättens område:

”Suit the action to the world!”

1 Uppsatsen återger den föreläsning som hölls vid utdelande av Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala Thureúspris, historisk-ärkeologiska klassen, den 5 september 2000. För referenser och en mer utförlig diskussion se min uppsatssamling ”Progressiv process – Spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen” samt monografien ”Miljöprocess”, båda utgivna på Iustus förlag år 2000 resp. 2001.

2

Ja, domstolsprocessen – rättegångsförfarandet – lika väl som domstolarna och domstolsorganisationen, måste anpassas till världen, måste hänga med i samhällsutvecklingen. Det är inte alltid möjligt att anpassa världen till just den typ av domstolsprocess som sedan årtusenden dominerar vår föreställningsvärld. Det kan tyckas vara självklart. Inte ens i England utspelas längre rättegångarna på slottsgården, *the court yard*. Men det gamla biter sig fast, domstol heter fortfarande *court* i engelsktalande länder. I Sverige har vi under de två senaste seklerna upplevt två regeringsformer, den första i åtminstone viss mån präglad av maktindelning i Montesquieus anda, den andra och nu gällande däremot med folksuveräniteten som främsta ledstjärna. Men trots denna marsch bort från det konungliga enväldet har vi fortfarande sex *hovrätter* i vårt land. Och det är inte alltför länge sedan man utfärdade Högsta domstolens domar i *konungens* namn och talade om Kungl. Maj:t både i Regeringen och i Regeringsrätten, den högsta administrativa domstolen.

Upp flyger alltså tankarna men orden stilla står. Och det är inte endast vad gäller terminologin som läget verkar statiskt. I utredningsdirektiv rörande *domstolsorganisationen* brukar man uttryckligen undanta

just *hovrätterna* från reformplanerna. Man vill, av grumliga skäl, ge intryck av att en tvist åtminstone i princip skall kunna prövas i tre instanser: tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen. Och hovrättspresidenterna – det är en ståtlig titel! – hörs ropa: rör inte min hovrätt!

Då det gäller våra bortåt 100 tingsrätter är det däremot tillåtet att åtminstone *utreda* deras existensberättigande. Många anser det nu nödvändigt med koncentration och kraftsamling genom en halvering av antalet tingsrätter till ca 50, betydligt mer kompetenta, domstolar. Det finns idag t.ex. fyra tingsrätter enbart i Blekinge! Alla förslag i den riktningen har dock hittills stupat på regionalpolitiska hänsyn. Man har nämligen otaktiskt nog varje gång luftat utredningsförslagen blott några månader före riksdagsval. Givetvis ropar då inte endast lagmännen utan även, ja särskilt, riksdagsmännen: rör inte *min* tingsrätt! Ofta finns eller fanns för övrigt ett regemente i samma stad som de hotade tingsrätterna. Det hörs då som ett eko från samma riksdagsmän och från regementscheferna: rör inte *mitt* regemente! Den enda tingsrätt man lyckats avveckla hittills låg i Åmål. Man kan bara spekulera om orsaken

Mitt förslag för att bryta dödläget är följande. En motgång uthärdas lättare om den delas av alla. Avskaffa därför *samtliga* tingsrätter. Utöka i stället antalet hovrätter från nuvarande sex till 50 och placera dem där det finns störst behov av en stark domstol. Många domare är reservofficerare. Slå ihop de femtio hovrätterna med de kvarvarande regementena med en ”generalpresident” som chef. På så sätt får man en stark och effektiv organisation för både krig och fred och därtill ett stort antal attrak-

tiva sluttjänster att konkurrera om. Att man på detta sätt *de facto* inför ett tvåinstanssystem, avskaffar hovrätterna och minskar antalet förstainstansdomstolar till hälften, dvs. allt det mest förbjudna, det gör inte saken sämre.

Men kan man ens behålla det fina *ordet hovrätt* då det nu är så missvisande från maktodelningssynpunkt; vad skall våra utländska gäster tro om vår konstitution, om demokrati, maktodelning och folkstyre i vårt land? Ett sätt att komma runt problemet vore förstås att avskaffa *hovet* och behålla hovrätterna. Den möjligheten tordes jag endast ens antyda vid Kungliga Vetenskaps-societeten i Uppsala, denna Sveriges äldsta kungliga akademi vid Universitas Regia Upsaliensis. Men se på Finland!

3

Skämt åsido. I Sverige har man ofta hävdatt att processrätten bara är en formsak, en opolitisk teknikalitet, ett praktexempel på ”the lawyers law” utan samband med det pulserande samhällslivet och den frenetiska samhällsutvecklingen. Vad gäller processrätten kan man riskfritt anförtro reformfrågorna åt pensionerade professorer och annat löst folk som gillar frimärkssamlade, filigransarbete och fågelskådande. Men processrätten är lika lite opolitisk som de pensionerade professorerna själva. Om processen inte skall bli en broms på utvecklingens hjul, ett sätt att *de facto* inte *medverka* till utan *försvara* eller rent av *förhindra* genomförandet av de i demokratisk ordning tillkomna lagarna, ja då måste man överge synsättet att processen är något oföränderligt och neutralt. Visst verkar processen freds- och fridsskapande i vissa lägen och nog är

det ganska många domare som ser sig själva främst som garanter för det bestående. Men en ensidigt statisk, konserverande, attityd är i själva verket uttryck för ett klart politiskt ställningstagande, så även då det gäller domstolarna. En process i samklang med utvecklingen är det politiskt mest neutrala. Det dynamiska, *progressiva*, perspektivet måste lyftas fram och uppmärksammas.

I Hamlets England finns (minst) två ord för utveckling och framåtskridande: *process* och *progress*. Det är ett sådant *dynamiskt* perspektiv på processrätten jag försökt fånga med den tautologiska titeln på den föreläsning som återges här och på den uppsatssamling med samma namn som sedan en tid finns att köpa för en ringa penning i alla välsorterade boklädor. Vad det handlar om är alltså att lägga ett rättspolitiskt, ibland till och med partipolitiskt, raster över vad många tror är enbart en statisk tristess. Det gäller domstolsorganisationen, domstolens arbetsuppgifter och samhällsfunktioner men även förfarandet, som också det måste hänga med i utvecklingen: "Suit the action to the world!"

Progressiv process, utveckling och framåtskridande, nja säger någon, men att studera *gällande* rätt, är inte det viktigast? Och visst finns det massor av härlig analytisk s.k. *knäckjuridik* att syssla med även inom processrätten. Med knäck menar ju då vi jurister inte något segt och tandfarligt utan snarare en nötknäpparsvit där tonerna utgörs av just nu gällande paragrafer och där spröda soloinsatser följs av en tveklös final med full orkester då ja är ja och nej är nej och tvivlet tiger still. Jag avser att återkomma med en bok av det slaget – "Miljöprocess" – när det lackar mot jul och det smakar bättre med sådana godsaker som t.ex. talerätt, åberops-

rätt, bevisbörda, beviskrav och rättskraft i miljöprocesser. Vilka kan idag starta en process mot en förorenande industri, är det bara de som rör om en fastighet i närheten eller är det vem som helst? Får den som vill utverka ett förbud åberopa även störningar och olagenheter som drabbar andra och därtill s.k. allmänna intressen, t.ex. hoten mot fågellivet? Är det *käranden*, dvs. den som startar processen, som skall bevisa att verksamheten är miljöfarlig eller är det *svaranden*, utövaren av verksamheten, som skall bevisa att den är ofarlig för miljön? Räcker det med att bevisningen nått och jämnt väger över åt ena hållet eller krävs det en högre grad av visshet? Kan den som misslyckats med en förbudstalan starta ny process ett år senare och då framföra vad han glömde att ta med i den första processen och till det lägga att utsläppen ökat i omfattning? Eller är saken avgjord en gång för alla? Trots att vi har en ny miljöbalk är läget idag oklart i alla dessa viktiga hänseenden och många fler.

Nog är det här upphetsande och rafflande frågor. Diskussionen om gällande rätt, *de lege lata*, är kanske lika viktig som reformdiskussionen, dvs. diskussionen *de lege ferenda*, som juristerna säger. Vi akademiker bör ägna oss åt båda delarna. Trots det ägnar sig de flesta av världens processrättsforskare nästan enbart åt att försöka fånga innehållet i gällande rätt. Lagen sägs vara frusen politik och gällande rätt liknas vid ett väldigt block av frusen erfarenhet. Det låter vackert men stagnerat. Man föreställer sig att det är gott om tid – allt medan vattnet forsar fram under Fyris broar och dagarna mörknar minut för minut. När analysen av "gällande rätt" äntligen är klar har den ofta förvandlats till oavsiktlig rättshistoria. Gällande rätt

omskapas oavbrutet, är bara ett sprucket kitt mellan rättshistorien och diskussionen de lege ferenda. Och som en vis kyrkofader sade för mer än 15 sekler sedan: "Historien utspelas i skuggan av framtiden."

En professor i allmän rättslära i Lund har nyligen hävdat att allt annat lika är rättsreglernas förändringstakt alltför stor. Rättsstaten är bättre, skriver han, ju långsammare rättsreglerna förändras. (A. Peczenik i Svensk Tidskrift 1999, nr 6 s. 20). I så fall är rättsstaten ett hot mot demokratin. Vi behöver en skärpt rättspolitisk beredskap och en hög lagstiftningstakt för att omsätta folksuveränitetens vilja i gällande lagar. Vi behöver en dynamisk, *progressiv*, process som kan bidra till att värderingarna bakom de nya materiella rättsregler folkmajoriteten beslutar om kan få maximalt genomslag i samhället. Motsatt uppfattning är enligt min mening den politiskt mest utmanande. Men många menar att juridikens mål är att värna det bestående eller rent av det eviga och att ett av medlen heter just processrätt. Objection Your Honour!

4

Detta att processrätt – eller till och med juridik – är något särskilt neutralt och opolitiskt är kanske främst en svensk uppfattning. I andra länder delas den förvisso inte av alla. Juridikens politisering och politikens juridifiering är ett faktum och processrätten håller även på att spränga sina geografiska gränser. Som en av huvudförklaringarna till att processrätten länge hölls utanför arbetet på gemensam lagstiftning inom EU har den man som sysslat mest med frågan, Marcel Storme i Ghent, anfört process-

rättens starkt politiska natur. Prof. Mauro Cappelletti i Florens och Stanford pekade redan för mer än ett kvartssekel sedan på den världsvida "constitutionalisation, internationalisation and socialisation" som var att vänta inom processrätten. En liknande framsynthet som Cappellettis möter man numera ibland också hos processrättsdoktrinens män och kvinnor i Nordamerika. Men, säger Hamlet: "The rest is silence."

5

Vad menar då Cappelletti? Han tar ofta stora ord i sin mun: revolution, paradigm-skifte osv. Någon revolution har vi inte sett till ännu i Sverige; här blir det väl som vanligt mer "lagom" – vad nu det betyder.²

Domstolarnas *konstitutionella* roll, t.ex. rätten att underkänna lag som stiftats av riksdagen men strider mot grundlag eller EG-rätten, är sedan länge hett diskuterad i många länder. I Sverige har processualisterna varit pinsamt tysta trots att det handlar om vad domstolarna skall användas till, om domstolsprocessens funktion eller funktioner. Det är processualisterna som skall konstruera domstolsapparaten och se till att den förbättras. Hur kan man konstruera en apparat utan att veta vad den skall användas till? Hur kan man förbättra något som man inte vet vad det skall vara bra för?

Vi processualister måste bilda oss en klar

2 Det är som bekant svårt att förklara för en utlänning vad som är "lagom", så även för oss jurister trots att vi borde vara experter på allt som har med "lag-" att göra. För ett par veckor sedan bad jag en fiskare uppe på Höga Kusten att definiera vad *han* menade med lagom. Svaret var: "En sup för mycket, *det* är lagom!"

uppfattning om domstolarnas konstitutionella revir och samhällsuppgifter för att på ett trovärdigt sätt kunna anbefalla olika processuella lösningar och förfaranden både de lege lata och de lege ferenda. Man kan hävda att då det gäller domstolarnas *lagprövning* är det inte fråga om att trampa in på lagstiftarens revir; vad domstolen gör är att i en kollisionssituation, på lagstiftarens uppdrag, tillämpa en lag högre upp i normhierarkin. Och då det gäller domstolarnas kontroll av den *verkställande* makten, förvaltningen, via laglighets- och rättsprövning, är det svårt att hävda att domstolarna haft för stor makt hittills. Vissa svenska kommuners bristande respekt för gällande lag och deras domstolstrots tar sig rent utmanande former.

Domstolarnas rätt och skyldighet att i ett pågående mål underkänna lag som strider mot grundlag eller EG-rätten och att kontrollera förvaltningen är kanske inte att uppfatta som revirintrång i strid med maktodelningsläran eller ens mot folksuveräniteten. Det finns så många sätt att se på maktodelning; man verkar inte ens alltid överens om man med *delning* skall avses att dela *upp* i vattentäta skott eller att dela *med* sig över revirgränserna. Det sistnämnda låter mer generöst och låter sig väl förenas med ett sådant system av "checks and balances" som kompletterar maktodelningen i USA och finns antytt redan i förarbetena till 1809 års regeringsform. Och så länge det är riksdagen som givit uppdraget är väl inte heller folksuveräniteten hotad.

Även domstolarnas andra eventuella intrång på lagstiftarens revir, domstolarnas *rättsskapande* verksamhet, borde belysas betydligt mer ur såväl processrättsligt som statsrättsligt perspektiv. Vad skall tas

med i bedömningen när klar lagtext saknas och vem skall avgöra vad som då är "rätt"? Blunda och tänk efter! Kanske ser du framför dig en lättklädd Fru Justitia med bindel för ögonen. I den graciöst lyfta handen håller hon en känslig våg. Den ser ut att kunna svänga åt både höger och vänster, inte bara för en opinionsstorm utan för minsta lilla vindpust, ja kanske även i takt med hennes egna hjärtslag.

Men jag tänker i Montesquieus efterföljd på den gamla fula och skoningslösa automatvågen som fanns på Uppsala centralstation och även på de flesta andra järnvägsstationer i Sverige. Minns du? Man kliver upp på en gummitäckt platta... När den *randiga skivan stannat* stoppar man ett litet mynt, länge en tioöring, i en för ändamålet särskilt tillskapad öppning. Det går några andlösa sekunder. Sedan hörs ett ljud som från en plåtstans eller en stor handstämpel på ett av de otaliga postkontor som tidigare fanns spridda över landet. Så bokstavligt talat *utfärdas* genom en lucka i höfthöjd en skoningslös dom på en liten avlång pappbit (av samma storlek som polleteringsbiljetten) med svagt annilinfärgat tryck: 91,5 kilo! Domen saknar motivering och kan inte överklagas. (Idag är automatvågen symptomatisk nog ersatt av en bankomat som inte upplyser om vikt i kilo utan i eventuellt återstående kronor att förbruka.)

I Sverige nöjer vi oss idag inte med domslutet; vi har rätt till domskäl. Men får det av domen framgå att domaren inte bara har haft goda skäl utan även en själ? Får hon döma på egna uppfattningar om vad som är etiskt försvarbart eller moraliskt förkastligt, döma efter opinioner eller med hjärtat ens när lagtexten genom sin öppna karaktär kan sägas ha delegerat sådan lagstiftningsmakt

till domaren? Din mun kanske svarar ja, ja, men Uppsalaskolan säger nej. Själv säger jag som dr Dengroth: Jag är skeptisk!

6

Har ar inte plats att vidareutveckla vad Cappelletti och andra kan mena med processrättens "internationalisation"; de flesta förstår ändå vad som menas. Låt mig däremot påpeka att med *socialisation* avser Cappelletti inte socialisering av domstolarna; de är redan statliga. Utvecklingen går snarare mot en fortsatt privatisering av den statliga rättskipningen genom nämnder, skiljeförfaranden och andra former av alternativ tvistlösning. Det sker en privatisering av rättsskyddet också i den meningen att domstolarna alltmer kommer att få överta den offentliga tillsynen och kontrollen inom t.ex. miljö- och konsumenträtten och vid diskriminering; det anförtros i ökande grad medborgarna att bevaka utvecklingen och ta initiativ genom att själva gå till domstol ("citizens' enforcement"). Big sister, dvs. ombudsmännen och de statliga och kommunala tillsynsorganen, kan inte ta hand om allt åt oss.

"Socialisation" innebär att man söker föra domstolarna närmare folket (eller tvärt om). Man arbetar för förbättrad *access to justice* (AtJ) och då inte bara i *formell* mening, som i liberalismens England då man sade: "Justice is open to all, like the Ritz Hotel." Nej, "justice out of reach" duger inte längre; civilprocessen får inte bara vara ett njutningsmedel för överklassen. Ritz Hotel skall ersättas med vandrarhem för de rättssökande. Men inte ens vandrarhemmen är så billiga längre, särskilt nu när de politiska partierna enats om att privatisera rättshjälpen genom att

föra över den på de privata försäkringsbolagen. AtJ handlar dock inte enbart om ekonomi; det gäller också förbättrad information, alternativa tvistlösningsmetoder och skydd för alla de nya kollektiva, diffusa och fragmentariska anspråk "massifikationen" av produktion, konsumtion, information osv. föder.

7

Kan då traditionell civilprocess hantera alla de nya krav som utvecklingen ställer, t.ex. anspråk som rör många medborgare på samma eller likartat sätt? Typiskt för de ursprungliga processformerna, t.ex. den romerska formularprocessen under de första århundradena efter Kristus och den engelska writprocessen i början av det förra millenniet, är bl.a. dess individualistiska, privata, karaktär; det heter ju också privatprocess. Den processtypen passar fortfarande i de flesta fall och bör inte reformeras bort. Men den behöver ibland kompletteras med en process av den typ som växte fram i USA åren efter Vietnamkriget på 1960- och 70-talen under presidenterna Kennedy, Johnson och Carter. Man talar om "public law litigation" (PLL).

Vid PLL är det inte längre fråga om en individualistisk tvist, en privatprocess, mellan Jan Ersä och Per Persa. Det gäller mer amorfa partsställningar, t.ex. löst organiserade grupper av konsumenter, miljöstödda, diskriminerade etc. som väcker talan mot större företag eller statliga eller kommunala myndigheter. Processen är inte främst retrospektiv, dvs. inriktad på att återställa *käranden* till exakt på kronan det läge som rådde före rättskränkningen. Rättegången är framåtblickande, *prospektiv*. Man

söker ett skadestånd, vite eller någon annan påföljd som kan förmå *svaranden* och framför allt hans likar – oss alla! – att i framtiden avhålla sig från sådant beteende som givit upphov till rättegången. Domaren är aktiv och söker en totallösning som tar hänsyn till alla berörda. Processens främsta *funktion* är inte reparation utan snarare prevention, styrning genom moralbildning och avskräckning.

Public Law Litigation bromsades upp under presidenterna Nixon, Reagan och Bush senior, som påhejade av företagsjuristerna uppfattade processmöjligheterna som en konkurrensnackdel för den amerikanska företagsamheten. Under Clinton har uppbromsningen bromsat upp. Vi har bl.a. kunnat följa flera uppmärksammade grupprättegångar, s.k. class actions, senast rörande slavarbete under andra världskriget och cigarettskador. Representanter för industrin angriper de förlikningar som träffats och menar att de skadades advokater tagit för stor del av kakan och att processer av det är här slaget utnyttjas som "legal blackmail". De drabbade torde ha en annan syn på saken...

Vad kommer nu att hända med civilprocessen i USA? Millenniets ingång kan bero av hur amerikanerna förmår hantera sin valsedel i presidentvalet. Kanske blir det "back to the Bushes" igen. Vi får se hur det Gore ...

Är då public law litigation ett exempel på en exklusiv amerikansk 1968-idé utan paralleller i andra länder och tider? Alls icke. Idéerna – här liksom så ofta annars – är inte nya; de dyker upp när de behövs och försvinner för en tid för att återkomma när behoven på nytt gör sig gällande. Det har hänt även i Sverige. Vår rättegångsbalk reglerar visserligen enbart en typisk privatprocess vid allmän domstol. Men ser man

på de svenska specialdomstolarna, särskilt marknadsdomstolen, återfinner man nästan alla PLL:s kännetecken med nya partsställningar, det prospektiva perspektivet, höga viten osv. Och just nu (hösten 2000) arbetas det i justitiedepartementet på en proposition om grupptalan vid allmän domstol.³ Blickar vi tillbaka kan vi se ett liknande mönster. Den mest slående parallellen har jag funnit i engelsk medeltidsrätt. Vid sidan av den individualistiska writprocessen växte där den s.k. equityprocessen fram som ett slags tidig public law litigation med alla dess särdrag. Lordkanslern skapade på så sätt en möjlighet att företa breda intresseavvägningar med verkan för alla berörda i en framåtblickande process med starka drag av lagstiftning. Det var här grupptalaninstituttet (class actions) föddes. Individualism och liberalism kompletterades – då liksom nu – med sociala hänsyn, kollektivism och solidaritet.

Vi vill gärna tro att det är idéerna som driver utvecklingen framåt, att nya idéer föds hela tiden, att vi är "moderna". Men någon har sagt att "we have never been modern" och kanske kommer vi heller aldrig att bli det. Det finns inte mycket nytt under solen och det mesta känns igen. Även inom processrätten gäller att nästan alla idéer "finns på banan samtidigt".⁴ Det är "omständigheterna" som gallrar bland dem, det är intressen och maktförhållanden som avgör vilka som skall släppas fram. Det är bara betoningarna och stämningen som förändras i historiens växlande kanon.

3 Se Roberth Nordhs artikel i denna tidskrift hösten 2000.

4 Jfr Knut Carlqvist i Moderna Tider september 2000 s. 54.

8

Sammanfattningsvis kan man konstatera att allt rör sig, så ock inom processrätten. Vi bevittnar en dynamisk, progressiv process, inte endast vad gäller domstolsorganisationen, utan även i fråga om domstolarnas roll och processens samhällsfunktioner. Och, som sagt, även själva domstolsförfarandet måste anpassas till det nya läget och de nya uppgifterna: "Suit the action to the world!" Man skönjer i vårt land en dialektisk utveckling enligt schemat tes, antites, syntes vad gäller de stora förfarandepriinciperna. Den äldre rättegångsbalken från 1734 ersattes med sin diametrala motsats i den nya balken 1948. Sedan dess har man försökt finna en gyllene medelväg via *flexibilitet*. Det postmodernistiskt dekonstruktivistiska draget blir allt mer markant; man tror inte längre att någon ensam helig ko eller princip – t.ex. muntlighet eller skriftlighet – kan lösa allt. Förfarandet plockas ner och värderas bit för bit; principlösheten upphöjs till en egen metapriincip. Man avverkar och röjer i processhagen, där dock fortfarande några dammiga cowboys rider omkring på sina spattiga käpphästar och försöker driva in de heliga korna till kvällsmjölknigen. Det är reformdags i Bregottfabriken!

Inte ens lokalfrågorna är oberörda av utvecklingen. De gamla tingshusen säljs ut och några leasas tillbaka. Och om man inte inför en *representativ* process där en tillåts företräda alla måste man kanske flytta vissa rättegångar till Globen eller åtminstone till Kungl. Dramatiska Teatern.

Så är vi då tillbaka där vi började, hos Hamlet och med teatern som en process eller processen som en teater. Det är inte helt fel; den anglo-amerikanska processen

erinrar inte sällan om ett drama av O´Neill, medan t.ex. italiensk rättegång kan likna en surrig *commedia dell'arte*-föreställning – i den mån den inte urartar till ren buskis. Svensk process når sällan dessa teatrala toppar eller avgrunder; vår rättegång liknar ofta ett tråkigt årsmöte i konsumföreningen. Lokalernas utformning och vissa aktörers beteende gjorde dock att man tidigare nådde mer serena höjder och lätt associerade till kyrkan. Vad var bilden av härads-hövdingen sittande mitt bland sina tolv nämndemän om inte en parafras på Michelangelos Nattvarden? Att inte bara en utan flera nämndemän smitit ut till höger och lämnat för gott vid det här laget fördärvar dock den parallellen något.

9

Jag har kommit till slutet på denna tillspetsade och orättvisa betraktelse om rättvisan och dess främsta tjänare, domstolarna och domarna. Kanske ställer sig läsaren frågande till de principer jag förfäktat så enfattiskt. Möjligen blir det lättare att förstå orsaken till bristen på nyanser om jag bekänner att jag fortfarande är en troende marxist. När någon öppet medger det numera mitt i marknadsdiktaturen uppstår inte sällan en pinsam tystnad. Men om jag tillägger att jag menar Groucho Marx kanske förståelsen ökar. Denne geniale Marx avslutade en gång en hängiven predikan om sina egna principer med orden: "These are my principles – and if you don't like them, I have others!"

Författarupplysningar

Per Henrik Lindblom är professor i processrätt vid Uppsala universitet.